

18. *Осінова Т.* Комунікативний кодекс українців: відображення дії закону поглинання емоцій в українському паремійному фонді // Лінгвістичні студії. – Вип. 18. – 2008. – С. 178-181.
19. *Папиш В. А.* Відображення в художньому мовленні психологічних особливостей автора // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – Вип. 24. Присвячується 90-річчю від дня народження Й. О. Дзендзелівського. – Ужгород, 2011. – С. 156-159.
20. *Парандовский Я.* Алхимия слова / пер. с польск. – М., 1990. – 240 с.
21. *Почепцов Г.* Теория коммуникации / Г. Почепцов. – М. : “Рефл-бук”, К. : “Ваклер”, 2001. – 656 с.
22. *Скорбач Т. В.* Мовний образ простору в поезіях М. Семенка і В. Поліщука : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. – Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.Сковороди. – Х., 1999. – 20 с.
23. *Телия В. М.* Культурно-языковая компетенция: ее высокая вероятность и глубокая сокровенность в единицах фразеологического состава языка // Культурные слои во фразеологизмах и в дискурсивных практиках / отв. ред. В. Н. Телия. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 231-248.
24. *Холод О. М.* Текст як психолінгвістичний інструмент журналістів // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. – 2004. – Вип. 214-215. – С. 171-175.
25. *Цейтлин А. Т.* Труд писателя (Вопросы психологи творчества культуры и техники писательского труда) / А. Т. Цейтлин. – М., 1968. – 364 с.
26. *Фрейд З.* Леонардо да Винчи. Воспоминание детства / З. Фрейд. – Ростов-на-Дону, 1990. – 380 с.

Папиш В. А. Художественный текст как отражение психологии личности (на материале произведений П. Кулиша).

В статье осуществлена психоаналитическая интерпретация художественного языка известного украинского писателя П. Кулиша на предмет выявления в ней индивидуально-подсознательного и коллективного психологического содержания. В частности, анализируются проявления истероидной акцентуации, которые на уровне текста прослеживаются в изображении деталей одежды, пластики тела, светлой гаммы цветов, социального состояния, эмоций, резких изменений настроения и тому подобное.

Ключевые слова: *психолінгвістика, художественный текст, психоанализ, истероидная акцентуация, цветовая гамма, истерия.*

Papish V. Fiction as a reflection of personality psychology (based on the works P. Kulish).

The article deals with psychoanalytic interpretation of well-known Ukrainian writer P. Kulish's literary language in order to detect individual unconscious content in it. In particular, the expressions of hysteroid accentuation which on the level of text are observed in the representation of clothes details, plastic body, light colors scheme, social status, emotions, mood swing and more are analyzed.

Keywords: *psycholinguistics, fiction, psychoanalysis, hysteroid accentuation, “beautiful” text, range of colors, hysteria.*

Піскунов О. В.

Донбаський державний педагогічний університет

**МОВА ЯК ДИНАМІЧНА СИСТЕМА
В СТУДІЯХ УЧЕНИХ КАЗАНСЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ШКОЛИ**

Висвітлено таку характеристику лінгвістичної реконструкції, коли мова розглядається як динамічна система у працях І. О. Бодуена де Куртене, В. О. Богородицького, М. В. Крушевського, визначено внесок лінгвістів у розробку відповідного кола питань.

Ключові слова: *лінгвістична реконструкція, статика, динаміка, рівні мовної системи.*

Особливості лінгвістичної реконструкції в студіях учених Казанської школи розглянуто в монографії В. А. Глуценка [3]. Проте робота В. А. Глуценка не присвячена безпосередньо цій проблемі.

Цим зумовлена актуальність пропонованої роботи. Метою роботи є спроба спеціального дослідження мови як динамічної системи в студіях учених Казанської школи в лінгвоісторіографічному аспекті із залученням нових матеріалів.

Об'єктом дослідження є розглянута в лінгвоісторіографічному аспекті з орієнтацією на методологію сукупність наукових текстів.

Предметом дослідження є методика дослідження мови як динамічної системи у працях учених Казанської лінгвістичної школи.

Поставлені в дослідженні завдання вирішуються за допомогою актуалістичного методу, який є загальнонауковим методом теоретичного рівня наукового пізнання.

Представники Казанської лінгвістичної школи по-новому підходили до питань вивчення мови порівняно з вченими інших шкіл, особливо в методологічному аспекті. Мовознавці Казанської лінгвістичної школи (І. О. Бодуен де Куртене, М. В. Крушевський, В. О. Богородицький, К. Ю. Аппель) також розробляли нові підходи до порівняльно-історичного вивчення мови, але на іншому матеріалі; ці розвідки мали як теоретичний, так і практичний характер.

І. О. Бодуен де Куртене оперував системою з трьома елементами: статикою, динамікою та історією. Статикою він називав опис і дослідження того, що існує; динамікою – дослідження та з'ясування умов змінюваності, а історія повинна констатувати зміни в науці. При цьому, віддаючи данину досить високому ступеню розвитку тогочасної науки, мовознавець убачав мету мовознавства в тому, щоб, “дослідивши з відповідною точністю за позитивними даними весь минулий розвиток певної мови, ретельно відмічаючи знову прагнення, які в ній з'являються, та спираючись на аналогію інших мов, воно (мовознавство – О. П.) може передбачити взагалі внутрішню майбутність цієї мови або ж реконструювати минуле, від якого не залишилось ніяких пам'яток” [2, т. 1, с. 70]. На думку І. О. Бодуена де Куртене, звуковий склад можна характеризувати описово і статично. У цих випадках, по-перше, характеризується “участь тих чи інших органів”, по-друге, “можна звернути увагу на звукову динаміку”. Але далі мовознавець вказує і на “третій різновид звукової характеристики мов, а саме характеристики історичного процесу розвитку звуків. Фіксують два реально даних періоди в мовному розвитку і далі намагаються з'ясувати, в якому напрямку розвинулись окремі категорії звуків і вся звукова система в цілому” [там же, т. 1, с. 133]. Але І. О. Бодуен де Куртене віддавав перевагу дослідженню “живих” мов порівняно із “зниклими”, що відновлюються тільки за писемними пам'ятками” [там же, т. 1, с. 349].

В. О. Богородицький також відштовхувався від твердження про необхідність виділяти сучасний стан мови, її статику, та історичний розвиток, оскільки, на його думку, “наукова граматики вивчає явища мови не тільки в їх сучасному стані (інакше кажучи – статично), а й в історичному розвитку (динамічно), використовуючи писемні пам'ятки, що дійшли до нас від минулих часів” [1, с. 3].

М. В. Крушевський наслідує традиції І. О. Бодуена де Куртене стосовно трьохкомпонентної системи категорій: “Звук людський може бути розглянуто трояко: 1) незалежно від місця і часу. Під місцем тут необхідно розуміти місце звука у

звукових комплексах або торкання звуку з іншими звуками; 2) в залежності від місця, тобто в залежності від сусідніх звуків; 3) в залежності від часу, тобто вивчення звуку в його історичному розвитку. Перше становить предмет вищевказаної антропофонічної статистики, друге і третє – предмет динаміки: друге становить предмет динаміки в точному сенсі слова, третє – антропофонічної історії” [5, с. 412].

У лінгвістичній спадщині представників Казанської школи на особливу увагу заслуговує трактування мови як системи. Цього питання торкалися такі вчені, як В. Гумбольдт, А. Шлейхер, молодограматисти.

І. О. Бодуен де Куртене висуває своє трактування як фонетичної системи, так і мовної системи взагалі. Слід підкреслити, що бодуєнівське трактування поняття системи ускладнюється. Спочатку мовознавець відмічає, що “фізіологічно тотожні звуки різних мов мають різне значення, згідно зі всією звуковою системою, згідно з відношеннями до інших звуків” [2, т. 1, с. 90]. На фонетичному рівні І. О. Бодуен де Куртене розглядає досить розповсюджене на індоєвропейському ґрунті явище ротацизму. Мовознавець дискутує з М. В. Крушевським, на думку якого в німецькій мові існує заміна в деяких випадках звуку *s* звуком *r*, хоча в слов'янських мовах такого явища немає. І. О. Бодуен де Куртене вказує при цьому на вплив фонологічних факторів, на різнобічність звукової будови мови і доходить висновку, що “німецьке *s* тому й могло розвинути в *r*, що вся німецька звукова система була тоді зовсім відмінною від слов'янської системи, в якій *s* такій зміні не піддалося” [там же, т. 1, с. 195].

І. О. Бодуен де Куртене виділяв такі рівні мовної системи, як 1) її “зовнішня” сторона, чисто фонетична; 2) її немовна сторона, сторона семантичних уявлень; 3) її морфологічна сторона, її структури, які є основними рисами, що характеризують людські мови” [там же, т. 2, с. 163]. Більш того, на думку мовознавця, “вищевказані частини мови повинні бути пов'язані між собою ... тільки психічно” [там же, т. 2, с. 164].

Трактування мови як системи вплинуло на праці М. В. Крушевського. Мовознавець вказує на взаємозв'язок, коли “жодне слово не може існувати в мові, не пристосувавшись своїми зовнішньою і внутрішньою сторонами до стрункого цілого, яке називається мовою” [5, с. 411]. У мовній системі М. В. Крушевський виділяє наступні підсистеми: фонетичну, семантичну і морфологічну, які базуються на зовнішній і внутрішній подібності слів, де кожна частина слова пов'язана “окремими узами подібності з такою ж або майже такою ж частиною в тисячах інших слів” [4, с. 69].

Учені Казанської школи, на нашу думку, до вивчення історико-фонетичних явищ підходили системно і ця риса відбивається у застосуванні прийому хронологізації – у встановленні послідовності мовних процесів і в синхронізації архетипів і фонетичних законів. І. О. Бодуен де Куртене вважав одним із здобутків мовознавства ХІХ ст. саме той факт, що “почали звертати увагу на відносну хронологію змін і часову послідовність в мовних процесах, почали розрізняти в мові окремі нашарування, тобто розглядати мовні процеси в історичній перспективі, а не в одній часовій площині...” [2, т. 2, с. 7]. В. О. Богородицький також вбачав завдання дослідника в тому, щоб “розмістити ці явища за часом їх виникнення або – інакше кажучи – в їх хронологічній послідовності від найдавнішого стану до пізнього („відносна” хронологія процесів),

при чому, з переходом до історичного часу, збережені письмові пам'ятки різних віків дозволяють вже досліднику встановлювати для тих або інших явищ більш точні хронологічні дати („документальна” хронологія)” [1, с. 383]. І саме ці міркування допомагали ученим школи встановити послідовність здійснення тих або інших фонетичних законів. Так, І. О. Бодуен де Куртене відносить процес впливу приголосного *j* на наступні голосні і процес зникнення всіх приголосних на кінці складу і появу відкритих складів до періоду переходу від “праарієвропейського до стану праслов'янського” [2, т. 2, с. 23-25].

В. О. Богородицький вивчав історію біглих голосних і цей процес він відносить до спільнослов'янської епохи і відмічав, що “процес розвитку “біглих” голосних передував зміні *'e > 'o*” [1, с. 88-89]. Мовознавець хронологізує явище повноголосся спільнослов'янською епохою [там же, с. 94], до “відокремлення східної (майбутньої руської) гілки слов'янської прамови” [там же, с. 395-412].

В. О. Богородицький досліджував історію приголосних і синхронізував деякі процеси. Так, на думку вченого, “пом'якшення перед палатальними голосними задньоязикових приголосних в шиплячі давніше пом'якшення передньоязикових і губних приголосних у відповідні м'які” (*к > ч, г > ж, х > ш*), причому ця зміна відбувалась в два етапи: *к > к' > ч, г > г' > ж, х > х' > ш* [там же, с. 112-115, 397-398]. Але процес еволюції задньоязикових відбувався і в іншому напрямку – вони змінювались і в свистячі: *к > ц, г > з, х > с* і на думку мовознавця “пом'якшення задньоязикових приголосних в свистячі (*цѢна* та ін.) належить більш пізній (хоча також праслов'янській) епосі в порівнянні з пом'якшенням в шиплячі” [там же, с. 114-115].

В. О. Богородицький синхронізував процеси зміни *š' > x* під впливом *j* (рус. *сухъ – сушит – сушу / гасит – гашиу*) і процес пом'якшення за допомогою *j* в шиплячий і відповідного дзвінкого приголосного *z* (*мазатъ – мажу*) [там же, с. 398]. В. О. Богородицький вивчав процес зміни носових голосних *e, o* в “чисті” *a, y* і дійшов висновку, що цей процес “відбувався в більш пізній час, ніж розвиток неперехідного пом'якшення приголосних” [там же, с. 419]. Щоб підтвердити це мовознавець звертається до сучасних слов'янських мов – польської і кашубської: *mięso* || *wąsy, dęwa* || *skapy, rybę* || *ryba*. [там же, с. 419] і вчений навіть хронологізує цей процес кінцем X ст. [там же, с. 420], причому цей процес відбувався поетапно: *ẽ > ẽ̃ > ǣ > 'a, ǫ > ǫ̃ > ỹ > y* [там же, с. 420-421]. Процес утворення “біглих” голосних (тобто розвиток **Ъ** і **Ь**), як і попередній процес, відбувся після процесу неперехідного пом'якшення приголосних [там же, с. 421-423]. В. О. Богородицький синхронізує зміни *'e > 'o* в положенні перед твердими приголосними разом з процесом розвитку “біглих” голосних [там же, с. 424-428].

Подальше вдосконалення лінгвістичної реконструкції в історико-фонетичних студіях, виконаних на матеріалі східнослов'янських мов, пов'язане з науковою діяльністю українських і російських мовознавців, а саме А. Ю. Кримського, Є. К. Тимченко, П. Ю. Бузука, К. Т. Німчинова, Л. Л. Васильєва, П. М. Селіщева, М. С. Трубецького та ін. Це має стати предметом спеціальних лінгвістично-історіографічних розвідок.

Л і т е р а т у р а :

1. Богородицкий В. А. Общий курс русской грамматики / В. А. Богородицкий // (Из университетских чтений). – Изд. 4-е. – дополн. – Казань, 1913. – VI. – 553 с.
2. Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию : в 2 т. / И. А. Бодуэн де Куртенэ. – М. : Изд-во АН СССР, 1963.
– Т. 1. – 1963. – 384 с.
– Т. 2. – 1963. – 391 с.
3. Глуценко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.) / Глуценко Володимир Андрійович / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред. О. Б. Ткаченко. – Донецьк, 1998. – 222. с.
4. Крушевский Н. В. Очерк науки о языке / Н. В. Крушевский – Казань, 1883. – 148 с.
5. Крушевский Н. В. Очерки по языковедению (1891) [О языке как системе; динамика, статика языка] / Н. В. Крушевский // Хрестоматія по истории русского языкознания / сост. Ф. М. Березин / под ред. Ф. П. Филина. – М. : Высш.школа, 1973. – 504 с.

Пискунов А. В. Язык как динамическая система в трудах ученых Казанской лингвистической школы.

Освещена такая особенность лингвистической реконструкции, когда язык рассматривается как динамическая система в работах И. А. Бодуэна де Куртенэ, В. А. Богородицкого, Н. В. Крушевского, определен вклад лингвистов в разработку соответствующего круга вопросов.

Ключевые слова: лингвистическая реконструкция, статика, динамика, уровни языковой системы.

Piskunov A. V. Language as a dynamic system in the scientists' works of the Kazan linguistic school.

The article deals with one of the main peculiarities of linguistic reconstruction when language is observed as a dynamic system in the works by I. A. Baudouin de Courtenay, V. A. Bogoroditsky, N. V. Krushevsky, the linguists' contribution in the study of the corresponding circle of questions is defined.

Keywords: linguistic reconstruction, statics, dynamics, levels of language system.

**Позніхіренко Ю. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

**ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕРГОНІМІЇ
ЯК РОЗДІЛУ ОНОМАСТИКИ**

У статті розглядається розділ лінгвістики, який вивчає власні імена та історію їх виникнення, підрозділи ономастики, які традиційно виділяються у відповідності до категорій власних імен, передумови виникнення та розвиток ергонімії як розділу ономастики.

Ключові слова: ономастика, оніми, ергонім.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. Сучасна ономастика характеризується тенденцією до вивчення загальних закономірностей розвитку ономастичних систем різних мов. Натомість невирішеними й донині залишаються питання про специфічний статус онімів в загалом, та про ергонім зокрема. З огляду на це пропонується розвідка є актуальною.